

X. A polgári iskolai tanárképzés és képesítés a középiskolai tanárképzéssel és képesítéssel egyesítendő.

Addig azonban, a míg ez az egyesítés megvalósítható lesz, szükséges, hogy a meglevő polgári iskolai tanítóképző intézet ugy anyagi eszközök nyújtása, mint a szükséges tanerők alkalmazása által oly helyzetbe hozassék, hogy a polgári iskolai tanárképzéssel szemben felállítható követeléseknek megfelelhessen.

IRODALOM.

Magyar Verstan. Középiskolák számára és magánhasználatra írta Négyesy László. Második javított kiadás. Budapest, Franklin-Társulat, 1898. Ára 90 kr.

E könyv szerzője épen verstani munkáival alapította meg írói pályáját. Lehetnek, a kik a versformának általában, tehát a verstannak sem tulajdonítanak valami különös jelentőséget. Bár azóta Négyesy maga sem maradt tisztán a verstan terén, bizonyára tévednek, a kik a versforma jelentőségét kicsinylik. A ki tudja, hogy sokszor egyes írók népszerűsége vagy népszerűtlensége (Gyöngyösi, Zrínyi), egész irodalmi irányok divatja (ó-classicaiak, magyarosok) jobbra a verselésen fordul meg; a ki meg tudja érezni a tartalom és alak szoros összefüggését, egymásra hatását, az igazi classicismus egyik legfőbb jellemvonását: az bizonyynal nem fogja a versforma és a verstan jelentőségét kicsinyelni. De bármikép gondolkodik is valaki e kérdéstről, azt mindenkinek el kell ismernie, hogy a magyar verstant, mint tudományt, irodalmunkban Négyesy egy nagy lépéssel vitte előre.

Voltak ugyan régebben is figyelemre méltó kísérletek a verstan egyes kérdéseinek atisztázására. Hogy mellőzzem Barótiék prosodiai tollharczait, valamint Fogarasi és Toldy vitáját: mértékes vagy hangúlyos-e a magyar vers? — elég legyen rámutatnom *Arany* nevezetes tanulmányára: *A magyar nemzeti versidomról*, melyben a magyar vers sajátosságait oly pontosan állapítja meg, hogy maig sincs jobban, de tudományosan rhythmikailag meg nem magyarázza. *Torkos László* több helyes rhythmikai fogalmat hozott forgalomba, nem egy kérdést tisztázott a magyar verstan terén, rendszert is alkotott; de módszere nem az igazi philologiai módszer, nem inductive a tényekből hozza ki az általános törvényeket, hanem a rhythmusnak a priori megállapított fogalmából dedukálja a magyar vers törvényeit: azért aztán nem egy tévedésbe esik, a magyar vers törvényeinek a megállapításában német minták után indul.

Nevezetes jelenség a verstan terén *Ponori Thewrewk Emil* munkája is: *A hang mint műanyag*. Ebben szigorúan tudományos módszerrel állapítja meg a rhythmus fogalmát, melyet aztán később alkalmaz is a magyar zenére; a magyar vers vizsgálatával azonban mind e mai napig adós maradt. Ezeken kívül leginkább csak iskola-könyvekben folyt a magyar verstan művelése, meglehetősen száraz, leíró módon. Kiválik közülök a Greguss-Csengeri-féle.

Négyesy *Magyar verstana* 1886-ban jelent meg első ízben. Azután sok kisebb-nagyobb verstani munkája látott napvilágot napilapokban, folyóiratokban, iskolai értesítőkből; *A mértékes magyar verselés története* cz. nagyobb munkája díjat is nyert a Kisfaludy-Társaságban. Mind e munkái együttvéve egy teljesen bevégzett tudományos rendszerben mutatják be a magyar vers lényegét, törvényeit, sajátosságait, valamint a magyar verselés multját. Sajnos, hogy elméletét nem dolgozhatta ki nagyobb tudományos kézikönyvben; ehhez a mi szegényes irodalmi viszonyaink nem adták meg neki a lehetőséget.

Négyesy munkássága verstanirodalmunk terén a fejlődésnek egyik fontos lépcsője. Arany előtt a magyar verselmélet egészen hibás alapon állott. Arany állította helyes alapra, de bár a magyar vers sajátosságait főbb vonásaiban pontosan megállapította, magát az alapot, a rhythmust, behatóbban nem vizsgálta. *Thewrewk* tudományosan igazolta az alapot, de nem építette rá a magyar verstan rendszerét. Törkös megpróbálkozott a vers-tannak tudományos rendszerbe foglalásával, de hibás volt módszere is, philologiai képzettsége sem volt elég mélyreható, azért próbálkozása kevés szerencsével járt. Négyesyé az érdem, hogy az előmunkálatok fölhasználásával és a külföld (főleg Westphal és Roszbach) rhythmikai tanulmányainak a figyelembe vételével megalkotta a magyar versnek elfogadható tudományos rendszerét. Nála a vers nem önkényes játék, nem gépies technikai ügyesség, mint a legtöbb iskolai verstanirónknál, hanem a neki-hevült, a fölmagasztosult lélek természetes beszéde, mely azonban ép oly szigorú hangtani, grammatikai és pszichologiai törvények szerint történik, mint a közönséges beszéd, legfeljebb bizonyos æsthetikai törvények módosító behatása is érvényesül rajta. Szóval Négyesynél a verstan valódi philologiai tudományvá lesz a szó legnemesebb és legtágabb értelmében. Az lesz nem csak felfogásában, hanem módszerében is, mely igazi philologiai inductiv módszer, tényekből kiinduló, ovatosan általánosító.

Verstanában a rhythmus fogalmának a megmagyarázásából indul ki. Kimutatja, mi módon lesz rhythmikussá a görög és latin, a német, de főképp a magyar beszéd. Kiemeli a tartalom és alak, az értelem és vers szoros összefüggését, valamint a zene, táncz és vers rhythmusának az egyezőségét. A vers rhythmusának a megállapításában azonban nem a zene rhythmusából indul ki, mert ez a vers-rhythmustól némi eltéréseket

is mutat a részletekben, hanem a versnek rhythmus szerinti olvasásából, az ú. n. skandálásból. Némelyek nehezen tudják megérteni, mért kelljen a rhythmusos olvasást venni alapúl, s miért nem az egyszerű, természetes olvasást, mikor a verset ma már nem tisztán dalolásra vagy épen skandálásra írják, hanem legnagyobbbrészt olvasásra. Ez igaz; a szerző maga szépen fejtegeti, hogy vált el a vers a zenétől, de egyúttal azt is hozzá teszi, hogy mintegy emlékül megtartotta belőle a rhythmust. Csak természetes tehát, hogy mikor a rhythmus törvényeit kutatjuk, nem abból az olvasásból indulunk ki, hol a rhythmus egy része elvész, figyelmen kívül marad, hanem abból az olvasásból, mely a rhythmust a maga tisztaságában mutatja. Az megint más szempont, mi marad meg a tiszta rhythmusból a vers természetes olvasásánál; e szempontot szintén érdemes volna közelebbről megvizsgálni; de mikor magokat a törvényeket akarjuk megállapítani, a rhythmusos olvasásból kell kiindulni, mely tisztán mutatja a rhythmust, és a mely egyes gyermekversekben, recitativszerű versmondásokban eléggé szokásos is.

Meg kell itt említenem, hogy ma Négyesy szorosabb kapcsolatot lát a hang-rhythmus és a gondolatok rhythmusa közt, mint régen. Nem hiszem azonban, hogy a mai felfogása volna a helyesebb. A magyar és a hozzá hasonló versek rhythmusára bizonynyal talál ez a felfogás, de nem talál a görög-latin versek rhythmusára, csak nagyon nagy körvonalaiban, mint ezt különben maga Négyesy is kifejti. E felfogással közeledett ahhoz, hogy speciális nemzeti rhythmusokat tegyen a rhythmus általános fogalma helyébe, holott régebben az általános rhythmus-minták betöltése módját az egyes nyelvek anyagával a prosodiai körébe utalta. Azt hiszem, régibb felfogása helyesebb volt. A gondolatok szabályos tagolódása nem tartozik a rhythmus általános fogalma jegyei közé; ez csak az egyes nemzeti rhythmusok specifica differentiája lehet. Azért tehát ez az egész szép fejtegetés a gondolatok és hangok rhythmusának e szoros összefüggéséről nem az általános rhythmicai részbe való, hanem a magyar nemzeti verselés körébe.

Az általános verstani fogalmak magyarázata után ismerteti szerzőnk, de még hasonlókép csak általánosságban, a vers szerkezetét. Legkisebb verstani egység az ütem, melynek lényeges ismertető jele a hangsúly és egyenlő időtartam minden versben. *Hangsúlyos és időmértékes vers megkülönböztetése tehát helytelen*, mert minden versben van hangsúly is, időmérték is. Ismerteti továbbá az *ütemfeleződés* és *ütemharmadolás* törvényét, aztán az ereszkedő és emelkedő ütemeket. Majd rátér az ütemeknek *rendekbe*, ezeknek *periodusokba*, végül *strófákba* való tömörülésére. A *sort* csak külső, technikai jellegű elnevezésnek tartja, mely egyszer a rendnek, máskor a periodusnak felel meg, azért mellőzi.

E pontnál kettőt kell megjegyeznem. Először azt, hogy a műszók

tekintetében ovatosak legyünk a régiek elvetésében és újak alkotásában. Utóvégre a műszo sohasem fejezheti ki a forgalom lényegét; aztán meg ha erre túlságos buzgalommal törekszünk, akkor mindannyiszor új elnevezést kell gyártanunk, valahányszor nézeteink módosulnak. Részemről nem tartom elvetendőnek a *hangsúlyos és időmértékes vers* elnevezést. A vers nem annyi, mint rhythmus. Hangsúlyos és időmértékes rhythmus elnevezés mindenesetre hibás volna, mert a rhythmus maga az elvont szabályos hanghullámlás, tekintet nélkül a prosodiai eljárásra, hogy honnan keríti ki valamely nyelv ezen szabályos hanghullámláshoz szükséges elemeket, a hangsúlyt és időmértéket. De a vers nem tisztán az elvont rhythmus, hanem a már prosodially betöltött konkrét rhythmus. A prosodia pedig kétféle eljárást ismer: az egyik szerint az illető nyelvek beszédbeli *hangsúlya* lesz a vers ictusa, míg a beszéd időmértéke a versben elvész (hangsúlyos vers); a másik eljárás szerint a közönséges beszéd hangsúlya elvész a versben, a vers új hangsúlyt teremt magának ictusul, ellenben pontosan fölhasználja a vers a közönséges beszéd szótagjainak az *időmértékét* (időmértékes vers). Én részemről tehát a hangsúlyos és időmértékes vers elnevezést nem tartom rossznak.

Fölöslegesnek látom a *rend* és *periodus* elnevezéseket is.

Pej paripám | patkószöge | de fényes —

ez Négyesy szerint *rend*.

Sokszor kértem | én az Istent || nagy szívem sze | rint —

ez pedig *periodus*. A megkülönböztetés rhythmikailag kétségkívül helyes. A *periodust* legtöbbször két sorba írják költőink. De mindez nem ok, hogy szakítsunk a *sor*-ral, melyet a jó Isten tudja mióta használunk már. Nevezzük inkább az egyiket *egyszerű*, a másikat *összetett sornak*.

A másik megjegyzésem már nem elnevezésre vonatkozik, hanem magára a magyarázatra. Minden ütem — akár magyar, akár német, görög vagy egyéb — két részre oszlik: egy hangsúlyos és egy hangsúlytalan részre. Ennyiben helyeslem az *ütemfeleződés törvényének* a felállítását. Négyesy azonban tovább megy s azt igyekszik bizonyítani, hogy ez a két fél a hangsúlyos és a hangsúlytalan, egyenlő időtartamú két rész minden ütemben, tehát a magyarban is, kivéve a $\frac{3}{8}$ -ados ütemeket, milyen pl.

Szalad a | kakas | kapja a | férget, —

melyben ütemharmadolást lát. Azt hiszem, ez a megfigyelés nem pontos. Magyar versben az időmérték kiterjed ugyan az ütemekre, s eredményezi az ütemegyenlőséget, de az ütem egyes részeire már nem terjed ki. Az ilyen ütemekben:

Néhány szoba | van csak | ...
Turkálja ha | nincs-e | ...

csak nagy erőszakkal lehet az ütemet időtartamilag két egyenlő részre osztani. — Ép ily erőszakolása szerintem a magyar versnek az is, mikor az ütem élén álló ictuson kívül az ütem másik felének az elejére is képzelünk egy gyöngébb mellék-ictust. Ily rhythmus szerint olvasva a magyar vers az én fülemben egészen idegenszerűen hangzik, akár csak a német trochæusi menetű versek. Ellenkezőleg én úgy látom, a magyar rhythmus szereti a nekiszaladó, aztán elcsendesedő, vagy megfordítva komoly lassúsággal kezdődő s a végén aprózódó ütemeket. A lassú és friss e vegyüléke megvan zenénkben, még tánczunkban is, hol a lassú csárdás csendes lépteit szivesen váltja föl néha-néha a friss bokázás. Magyaros jellegéből vetkőztetjük ki rhythmusunkat, ha időtartamilag is felezzük az ütemet, sőt még mellék-ictust is adunk neki. Az ütemfeleződés törvénye szerintem csak azt fejezheti ki, hogy a magyar ütem két félre oszlik, egy hangsúlyosra és egy hangsúlytalanra.*

Igen sikerült része Négyesy Verstanának a második és harmadik rész, hol a versformákat, nemzetieket és vendégformákat, részletesen ismerteti. Itt látjuk csak, különösen a magyar versformáknál, mennyi csinjinja van a jó magyar versnek. Eddig verstaníróink alig tudtak róla valamit mondani száraz adatokon, elvont gépies törvények kánonszerű felsorolásán kívül. Négyesy behatol a magyar vers alkotásának legtitkosabb zugaiba is, igazi szeretettel kutatja törvényeit és valóságos lelkesedéssel hirdeti művészi szépségeit.

Általában Négyesy Verstanának az egyik legfőbb érdeme, hogy a verset nem mesterséges csinálmánynak látja, hanem élő szervezetnek, azért oly élénken, annyi szemléletességgel és közvetlenséggel tud róla írni, hogy szinte megelevenednek előttünk azok a versformák.

Valamint a régi, úgy ez új kiadás is felső osztályú tanulóknak való. A verstan elemeinek elsajátíttatására nagyon alkalmas szerzőnknek Stiliztikájában adott rövid verstana. Természetes azonban, hogy ez elmékkel a költemények æsthetikai méltatásának magasabb fokán be nem érhetjük; kell, hogy a tanulók mélyebb bepillantást is vessenek a vers lényegébe, mert csak így lesznek képesek megérteni és megérezni szépségeit. E célú manapság egyetlen verstanunk sem szolgálja annyi alaposággal és æsthetikai érzékkel, mint Négyesynek most már tan-

* Verstanom minden elvi újítását fentartom. E folyóirat lapjain nem kívánok polemizálni t. bírálómmal; de e kijelentéssel tartoztam, nehogy hallgatásom beleegyezésnek lássék. Kellő helyen okát fogom adni újabb tételeimnek.

könyvül engedélyezett új Verstana. Nem csak a magyar, de a görög-latin és német versformák megértésére sincs ennél manapság hasznavehetőbb verstani könyvünk.

A könyvnek némely fogyatkozásai (a már említett kétes értékű elnevezések és magyarázatok, hevenyében odavetett homályos és idegen kifejezések, itt-ott a szerkezet egyenetlenségei) szóba sem jöhetnek a könyv jóságával valóban irodalmi becsé mellett. A legfőbb érdeme mindenestre az, hogy verselméletünk terén nem csak új irányt képvisel, hanem határozott haladást is, a mi egyenesen nélkülözhetetlenné teszi tanárra, tanulóra, de egyúttal minden literátus emberre nézve.

BALOGH PÉTER.

Két új Robinson. 1. *Defoe Dániel*: Robinson Crusoe élete és viszonyosságai. Hetedik kiadás. Átdolgozta Gaal Mózes. Paget Walter 120 rajzával. Bpest (Franklin-társulat). Ara 1 frt 80 kr., vászonkötésben 2 frt 40 kr. — 2. *Robinson*. De Foe és Campe után a magyar ifjúság számára átdolgozta Sebők Zsigmond. Négy színes és sok színezetlen képpel. Bpest (Singer és Wolfner).

Két új Robinson jelent meg karácsonyi könyvpiazcunkra s már maga e jelenség is örvendetes, mert Robinson oly világirodalmi közkinccs és pädagogiai szempontból is oly megbecsülhetetlen, hogy a vele való foglalkozás csak hasznára lehet irodalmunknak. Hát még, ha a Defoe-féle regényt olyan pompás kiállításban kapjuk, minőben a Franklin-társulat bocsátotta közre! Ismeretes, hogy eddigelé e regény nálunk csak a Malmosi Károly-féle fordításban, minden illustratio nélkül jelent meg a Ráth-féle Családi könyvtárban ezelőtt 24 évvel. Malmosi Károly fordítása bármily tisztességes különben, egy kissé nehézkes és ma már csaknem elavúlt, Gaal Mózes könnyed tollá kellett hozzá, hogy ez az örökszép regény ismét az újság ingerével hasson reánk. Ebben a simán folyó, magyaros zamatú előadásban méltán kér helyet e könyv, mely azonkívül remek illustratiókkal van ellátva, a magyar családok asztalán s a felsőbb gymnazista vagy leány-iskolai növendék örömmel fogja olvasni gyermekkori kedves ismerősét ebben a fényes alakban.

Mindamellet a Gaal Mózes stílusában is vannak apróbb foltok, melyeket egy újabb kiadás alkalmával el kell távolítani. Kirívó németesség pl. «A hajó behajtotta vitorláit s mintegy 3 óra múlva elértem azt» (azt: bántó toldalak a magyar nyelvértéknek), vagy: «lakhelyet határoztam építeni». Különös ez is: «Alig érkezett vissza Ismael, más törtvettem ki, *Fen is akadt szerencsésen neki*» (23. l.). Az ilyen összetételek sem igazolhatók: *lőszér, szolgálatképtelen*. Azt sem tudom, a papa-